

NÁRAY ISTVÁN

Samsáék és a puska

■ VÖRÖS ISTVÁN: ŠVEJK, A FÉREGIRTÓ ■

Az alapötlet remek: Kafka és Hašek találkozás a Stúdió „K” színpadán. A rendező közvetítője Vörös István József Attila-díjas költő, prózaíró és esszéista, a cseh irodalom jeles ismerője, aki ezúttal drámaírással próbálkozott.

Jaroslav Hašek regényéből, a Švejk-ből számos dramatizálás született, újabb változat elkészítése láthatóan nem érdekelte a szerzőt. Annál inkább felgyújtotta fantáziáját Franz Kafka archetípussá vált hőse, Gregor Samsa, akiből egy szép napon bogár lett. Hatalmas szakirodalma van az Átváltozás című novella értelmezésének, a művet leginkább az elidegenedtség emblematikus ábrázolásának, az abszurd irodalom előfutárának szokás tartani. Vörös István nem párbeszédbe foglalt drámai esszében szól hozzá a sok évtizedes irodalomkritikai és -elméleti polémiahoz; a novellát alapanyagának tekinti egy szuverén drámához.

E darabnak Samsáék mellett Švejk is főszereplője lett, aki azonban nem az a link kutyapecér, akit a magyar olvasó ismer, vagy akit a mű első magyar színpadi feldolgozásában – számomra máig emlékezetesen – Peti Sándor testesített meg, tehát nem a prágai Kehely söröző kedélyes törzsvendége, aki viccelődéssel ússza meg az első világháborút. Vörös István azt a Švejket lépteti fel, akit a csehek egyáltalán nem zártak szívükbe, ugyanis szerintük Hašek regényhőse valójában környezetét átverő, gátlástalan, csaló szájhős, aki minden rizikós ügyből kihúzza magát, s ha érdekei úgy kívánják, társait, barátait is elárulja, bajba rántja.

Mit keres Švejk Samsáéknál? Mint Örkeny István *Kulcskeresők*jében a Bolyongó, ő is ki-be jár a lakásban. Hol kutyát fedeztet, hol papként szónokol, hol Annát, a cselédlányt környékezi, s végül ő az, aki Gregor-bogarat elpusztítja. Nélkülözhetetlen betolakodó. Mintha Edek reinkarnációja volna Mrozek *Tangó*jából.

A két darab között további párhuzam vonható, hiszen Vörös István művében is egy atomjaira hullt család szerepel, amelyet a fiú, a kereskedelmi ügynök Gregor próbál összetartani. S amikor ő kilép e közösségből, illetve csupán bogárként vegetál közöttük, két férfi lép a helyére: a nálánál is pi-

Ilovszky Béla felvétele

Horváth Zsuzsa (Pani Samsová), Kakasy Dóra (Markéta Samsa) és Tamási Zoltán (Herr Samsa)

pogyább František cégvezető, aki hűgát, Markétát szeretné elvenni, illetve Švejk, aki viszont a szeretőjét, Anna cselédlányt igyekszik elhódítani. Többszörös parafrázissal van tehát dolgunk.

A „békebeli komédiának” harmadik rétege is van, amelyet a szerző megnevezése szerint két, „színpadon kívüli világból való” alak, az idős Puska és Cigaretta képvisel. Funkciójuk meglehetősen körvonalazatlan. Amolyan felsőbb lények, ha akarom, teremtk, a jó és rossz sors megtestesítői, akik egymással és néhány szereplővel – mindenekelőtt Švejkkal – szóba elegyednek. Néha úgy tűnik, mintha Švejk az ő intenciójukat követné, máskor, épp ellenkezőleg, szembeszáll velük. Puska teszi a színpadra a puskát, amely nem süll el. Időnként a nézőtérrel kommentálják az eseményeket, nagy ritkán belépnek a játéktérbe is. Ezáltal az amúgy is távolságtartó játékmódot még inkább elidegenítik, illetve a színház színház voltát hangsúlyozzák – nem túl sok sikerrel.

A fenti két figura dramaturgiai szerepe az eredeti drámában is bizonytalan, de az előadásszöveg Szeredás András gondozása nyomán sem lett tisztább, illetve motiváltabb. A szerző több helyen igyekszik a szöveg egyértelműségét fellazítani – például Gregor állapotának jövőbeli változásairól gyakran úgy beszélnek, mintha azok már következtek volna –, ezt a szándékot a dramaturg és Fodor Tamás rendező próbálta elmélyíteni. A darabból azonban így is hiányzik a Kafka-mű konkrétságának és irracionálisnak hátborzongató kettőssége, illetve a Hašek-regény egyszerre morbid és ravaszul finom humora. Gregor Samsa átváltozásának és leépülésének, valamint a címszereplő elhatalmasodásának folyamata egyaránt csak jelzett, míg például Gregor, illetve Švejk papi szerepjátéka terjedős, visszatérő és a drámát megakasztó motívum.

Végső soron nem született olyan új drámai minőség, amely feledtetné a két megidézett irodalmi őst.

Bár a darab redukált volta megszbja az előadás korlátait, a produkció magas mester-ségbeli szinten szólal meg, és nagyon szórakoztató. Minden együttes életében szükségszerű, hogy két-három súlyos előadás után könnyedebb, ujjgyakorlatnak beillő, lazító mű szülessék. *A Szűz, a Hulló, a Püspök és a Kések*, illetve *A görény dala* után ilyennek tartom a *Svejket*.

A parányi színházteremben egymással szembe forduló nézőtérfelek között pástként húzódik a színpad, amelynek egyik szélén hatalmas szekrény áll, a másikon ablak és tükör látható. Szegő György tehát nem lakásbelsőt tervezett, hanem a Samsa család életterének minimális jelzését teremti meg. Értelemszerűen e tér leghangsúlyosabb pontja a szekrény, amely mögött Gregor és állati alteregója lapul. Németh Ilona hatalmas, fekete, kemény hátú bogara elsősorban tárgy, de báb is, és Nádasi László animálásának köszönhetően mindenekelőtt „élő” lény. Pedig ez a bogár nem könnyen kelthető életre: a színész maga előtt tartja-tolja, jelezve, hogy hozzá is tartozik, meg nem is, azaz Gregor egy vele, mégis kétlényegű.

Fodor Tamás rendezésében kedélyes előadás születik. A felütés jelzi: a fehér szőrmekutyust fedező valódi állapot „aktusa” és az eseményt körülálló, bámuló és kommentáló szereplők tablója alapján biztosak lehetünk abban, hogy ezúttal mély és komor egzisztencialista drámára nem kell számítanunk, inkább enyhén karikatúrisztikus stíljátékot kapunk. E felismerésünkben nem is csalatkozunk. Az előadás felszabadult játékossága csaknem feledteti a dramaturgiai kifogásokat és hiányérzetet. Nem arra figyelünk, hogy mikor, miért és honnan jelennek meg a szereplők, vagy mi célból s hogyan távoznak, hanem azt élvezzük, amit s ahogyan tesznek, amikor épp a színpadon vannak.

Tamási Zoltán Herr Samsaként sokadik totyogós, szerencsétlenkedő figuráját is színéssé tudja tenni, s főleg Horváth Zsuzsával közös jeleneteiben hoz új hangokat. Horváth Zsuzsa nagy nyeresége az előadásnak. Kiváló karakterizálóképességének köszönhetően Pani Samsová központi alakká válik, ugyanakkor a társulat tagjaitól részben eltérő színészi gyakorlata jótékonyan hat a többiek játékára. Homonnai Katalin a cselédlány szerepében tőle eddig ritkán látott szélsőséges megoldásokkal él, mer és tud közönséges és titkos, gátlástalan és visszautasító, kacér és szende lenni.

Kakasy Dórának és Baksa Imrének ezúttal hálátlanabb feladat jut: Markéta és František alig megírt figurájába kell életet lehelniük, ezt az adott lehetőségeken belül megteszik. Ugyanez mondható el Cigaretta és Puska alakítóiról, Nyakó Juliról és Mezei Lajosról.

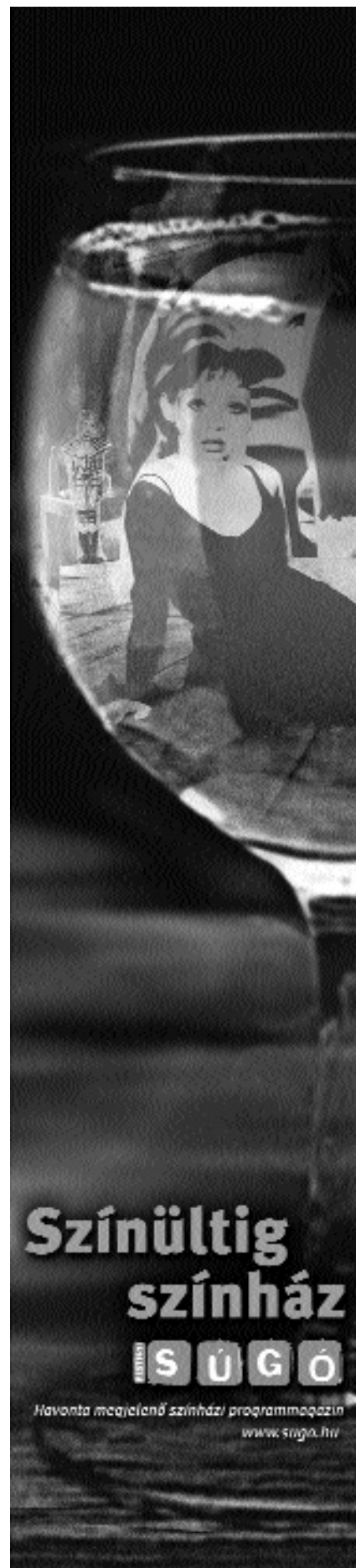
A produkció két kulcsembere Nádasi László és Hannus Zoltán. Alkatuk predesztinálja őket Gregor és Svejk szerepére. Nem először kapnak „testhez álló” feladatot, s ilyenkor épp az a legnehezebb, hogy miként lehet a színpadi alakot az alkatból építkezve, mégis annak ellenében létrehozni. Mindketten remek komédiások, konzekvens és karakteres figurát formálnak, alakításuk azonban kissé pasztell marad. Nádasi Gregort a más szerepeiben időnként tapasztalható túlzó eszközeit visszafogva fogalmazza meg. Nem vagy csak kismértékben rajta múlik, hogy a kereskedelmi utazó megváltozásának fázisait s az ezzel járó érzelmi, hangulati átalakulásokat kevéssé érzékelteti. Hannus Svejkje inkább az a jóviális alak, akit a regény magyar színreviteleiből ismerünk, s a minden eluralkodó, a mások magánszféráját is elfoglaló, a rosszat sugárzó és megcselekvő betolakodót gyakran külsődleges eszközökkel mutatja meg. Mivel a darab viszonylag kevés lehetőséget nyújt Gregor és Svejk viszonyának mélyebb ábrázolására, e két erős színész között alig jöhet létre igazi összecsapás, valós és jól motivált drámai szituáció.

A *Svejk, a féregirtó* ősbemutató, egy kortárs szerző színházi belépője. Hajlamosak vagyunk magától értetődőnek tekinteni azt, ami a hazai színházi közéletben egyáltalán nem az: a Stúdió „K” a mai magyar drámák bemutató műhelye, amely programjában konokul és következesen épít a kortárs írókra. Produkciói az együttes és a szerzők közös munkájából születnek, stílusát nagymértékben a felfedezőhajlam, az új írói hangra kihelyezett kíváncsiság, a gondolati és formai kihívásokra felelni kész alkotói szándék határozza meg. Többek között ezért fontos „a zöld lámpás ház” minden premierje, így Vörös István bemutatkozása is, amelynek tanulságai elősegíthetik egy esetleges drámaírói pálya kibontakozását.

VÖRÖS ISTVÁN: ŠVEJK, A FÉREGIRTÓ, AVAGY A PUSKA NEM SÜL EL (Stúdió „K”)

DRAMATURG: Szeredás András. **DÍSZLET:** Szegő György. **JELMEZ, BÁB:** Németh Ilona. **FÉNY, HANG:** Fodor Gergely. **RENDEZTE:** Fodor Tamás.

SZEREPLŐK: Nádasi László, Kakasy Dóra, Tamási Zoltán, Horváth Zsuzsa m. v., Hannus Zoltán, Baksa Imre, Homonnai Katalin, Mezei Lajos m. v., Nyakó Júlia.

Színültig
színház

MINI SÜGŐ

Havonta megjelenő színházi programmagazin
www.sugyo.hu